

INFLATIONSBETÆNKNINGEN - EN KRITIK

AF JØRGEN PEDERSEN *

En anset kritiker skrev for nogen tid siden en artikel, hvori han kritiserede sine kolleger. Han anklagede nogle af dem for kun at beskæftige sig med fejl og mangler ved de behandlede værker. Han hævdede, at det var en lige så betydningsfuld opgave at gøre rede for eller diskutere det værdifulde, som de pågældende værker måtte indeholde.

Jeg synes, det var smukke ord, og jeg ransagede min sjæl for at finde ud af, i hvilket omfang jeg i tidens løb har syndet mod disse regler. Resultatet var måske ikke så godt, men i hvert fald besluttede jeg i fremtiden at tage disse principper til rettesnor. Derfor vil jeg også, når jeg i det følgende skal kommentere denne betænkning om »Inflationens Årsager«¹ begynde med at fremhæve det, der efter min mening er værdifuldt i denne betænkning med tilhørende bilag.

Den værdifuldeste del af den samlede rapport, der udgør 168 sider, er bilagsafdelingen ($\frac{2}{3}$ af sidetallet). Den indeholder for det første en del talmateriale, som giver nyttige oplysninger. Nogle af disse tal er ikke særlig relevante for løsningen af den stillede opgave og findes andre steder, men de skal hentes fra mange forskellige, ikke altid let tilgængelige kilder. For det andet findes der to oversigter, en for ændringer i forbrugsskatter og offentlige takster i perioden 1954-66, samt en for fastsættelsen af hjemmemarkedspriser for landbrugsvarer, data, som det også er vanskeligt at holde rede på, og som man ofte har brug for – selv om disse emner heller ikke er særlig relevante med hensyn til problemet inflation. I begge henseender kan rapporten tjene som en kortfattet håndbog over vigtige sider af periodens økonomiske (og delvis) politiske udvikling.

For det tredje findes der som bilag 10 og 11 to specialundersøgelser af henholdsvis professor, dr. polit. Jørgen H. Gelting (ca. 40 sider) og lektor, cand. oecon. Knud Lüttichau (ca. 13 sider). Geltings afhandling har titlen: *Finanspolitikken under inflation*, og opgaven præciseres af ham selv til indledning således: »Nærværende redegørelse vedrører problemkredsen, på

* Professor, dr. polit.

1. *Inflationens Årsager*. Betænkning afgivet af det af økonomiministeren den 2. juli 1965 nedsatte udvalg. København 1966. 168 sider, pris 15.- kr.

INFLATIONSBETÆNKNINGEN - EN KRITIK

AF JØRGEN PEDERSEN *

En anset kritiker skrev for nogen tid siden en artikel, hvori han kritiserede sine kolleger. Han anklagede nogle af dem for kun at beskæftige sig med fejl og mangler ved de behandlede værker. Han hævdede, at det var en lige så betydningsfuld opgave at gøre rede for eller diskutere det værdifulde, som de pågældende værker måtte indeholde.

Jeg synes, det var smukke ord, og jeg ransagede min sjæl for at finde ud af, i hvilket omfang jeg i tidens løb har syndet mod disse regler. Resultatet var måske ikke så godt, men i hvert fald besluttede jeg i fremtiden at tage disse principper til rettesnor. Derfor vil jeg også, når jeg i det følgende skal kommentere denne betænkning om »Inflationens Årsager«¹ begynde med at fremhæve det, der efter min mening er værdifuldt i denne betænkning med tilhørende bilag.

Den værdifuldeste del af den samlede rapport, der udgør 168 sider, er bilagsafdelingen ($\frac{2}{3}$ af sidetallet). Den indeholder for det første en del talmateriale, som giver nyttige oplysninger. Nogle af disse tal er ikke særlig relevante for løsningen af den stillede opgave og findes andre steder, men de skal hentes fra mange forskellige, ikke altid let tilgængelige kilder. For det andet findes der to oversigter, en for ændringer i forbrugsskatter og offentlige takster i perioden 1954-66, samt en for fastsættelsen af hjemmemarkedspriser for landbrugsvarer, data, som det også er vanskeligt at holde rede på, og som man ofte har brug for – selv om disse emner heller ikke er særlig relevante med hensyn til problemet inflation. I begge henseender kan rapporten tjene som en kortfattet håndbog over vigtige sider af periodens økonomiske (og delvis) politiske udvikling.

For det tredje findes der som bilag 10 og 11 to specialundersøgelser af henholdsvis professor, dr. polit. Jørgen H. Gelting (ca. 40 sider) og lektor, cand. oecon. Knud Lüttichau (ca. 13 sider). Geltings afhandling har titlen: *Finanspolitikken under inflation*, og opgaven præciseres af ham selv til indledning således: »Nærværende redegørelse vedrører problemkredsen, på

* Professor, dr. polit.

1. *Inflationens Årsager*. Betænkning afgivet af det af økonomiministeren den 2. juli 1965 nedsatte udvalg. København 1966. 168 sider, pris 15.- kr.

hvilke måder og i hvilket omfang statens finanspolitiske virkninger, overvejende på kort sigt, på samlet efterspørgsel, økonomiske aktivitet og prisudvikling, modificeres under inflation«. Det er åbenbart en såre kompliceret opgave. Den fremgangsmåde, han anvender for med rimeligt ordforbrug at komme dette emne ind på livet, er en 10 siders redegørelse for finanspolitikens virkninger under en tænkt tilstand af monetær stabilitet (som ikke nærmere defineres) og ledige ressourcer. I resten af afhandlingen drøftes de modifikationer, som fremkommer, når »monetær stabilitet« ikke er til stede.

Redegørelsen er skrevet i et klart og præcist sprog, uden anvendelse af unødigt faglig jargon, de udviklede sammenhænge og tankegange er tydeliggjorte ved talrige, velvalgte eksempler. Den kan utvivlsomt forstås af alle, der har interesse i disse emner. Mange af de resultater, den kommer til, beror selvfølgelig på et skøn, både med hensyn til art og omfang, og de er vel værd at tage op til nærmere diskussion. En sådan hører ikke hjemme her. Efter min opfattelse belyser forfatteren alle væsentlige sammenhænge, og jeg tror ikke, at det vil være muligt, når overskueligheden skal bevares, at opnå væsentlig større klarhed over dette vigtige problemkompleks, end det er sket i denne afhandling.

Lüttichaus afhandling har overskriften: *Lønstruktur og lønstigning*. Opgaven forekommer mig at være stillet noget snævert. Man skulle dog tro, at et udvalg, der beskæftiger sig med årsagerne til inflation, ville have brug for en mere almindelig oversigt over de faktorer, der er bestemmende for penge-lønneniveau. Men inden for denne ramme er også denne afhandling metodisk set mønstergyldig. Forfatteren søger klare begrebsdefinitioner, han redegør for det materiale, han anvender, og for dets usikkerhed. Tankegangen er denne: Ved periodiske overenskomster fastsættes nogle lønsatser og regler om pristalsregulering. Den lønstigning, som ligger ud herover, kaldes lønglidning. Denne lønglidning har forskellige kilder, som væsentligt er af institutionel eller sociologisk art: Timefortjenesten stiger automatisk med uforandrede akkordsatser i de akkordlønnede fag, og da der både hos arbejdere og arbejdsgivere hersker visse forestillinger om det retfærdige forhold mellem lønningerne i de forskellige fag, stiger lønnen for de timelønnede i det store og hele tilsvarende. Eller en anden mekanisme: Til trods for den påståede forestilling om retfærdige, d.v.s. traditionsbundne lønmarginaler, går alle overenskomster ud på at indsnævre dem ved lavtlønstillæg, lige løn for mænd og kvinder m.v. Men netop på grund af denne modsætning mellem hvad man mener ved overenskomstforhandlingerne, og efter at de er sluttet, opstår de gamle marginaler igen i løbet af overenskomstperioden gennem forhøjelse af de højere lønsatser.

Det indtryk, jeg får af afhandlingen, er, at disse institutionelle forhold har

hovedansvaret for lønstigningen. Markedsforholdene indtager en stærkt tilbagetrukket stilling i lønudviklingen, nærmest som en noget senil seniorpartner i et firma. Helt er den gamle dog ikke sat ud af spillet: »flaskehalse« opstår og fører til lønstigninger på et snævert begrænset område, der i løbet af nogen tid gennem den institutionelle og konventionelle mekanik forplanter sig til hele økonomien. Jeg tror dog ikke, at det sidste ord er sagt i denne sag. Vi har erfaring nok for, at temmelig vilkårlige lønmarginaler kan oprettholdes inden for det organiserede arbejdsmarked i perioder med lav beskæftigelse. Men hvor stort er spillerummet for vilkårligheden (i relation til markedsforholdene) i et stramt arbejdsmarked, eventuelt med fuld beskæftigelse eller overefterspørgsel efter arbejdskraft? Lad os først betragte den automatiske lønstigning ved akkord. Den vil ganske naturligt være stærkest i de ekspanderende erhverv eller virksomheder; for det er her produktivitetsstigningen er stærkest. Er der nu fuld beskæftigelse, er det nødvendigt at tiltrække sig arbejdskraft ved overbud. De timelønnede kan da let få deres løn forhøjet til de akkordlønnedes niveau, henvisning til retfærdighed o.lign. anvendes måske, men er overflødig. Forplantningen til andre erhverv behøver heller ikke at forklares på denne måde; det er tilstrækkeligt at henvise til den forøgede efterspørgsel fra den ekspanderende sektor, der vil tvinge de ikke- (eller mindre-) ekspanderende til at afgive arbejdskraft eller følge med i lønstigningen.

Eller betragt tilfældet: overenskomstmæssig ændring i marginalerne ud fra andre end markeds-mæssige synspunkter. Er der fuld beskæftigelse vil selv den mindste tilbøjelighed til substitution føre til en genopretning af marginalerne uden anvendelse af sociologiske eller andre ikke markeds-mæssige argumenter, hvorimod disse argumenter i høj grad er nødvendige under et slapt arbejdsmarked, men selv i dette tilfælde kan det lige så vel være substitutionen som de pågældende »markedsfremmede« argumenter, der giver udslaget.

Jeg synes heller ikke Lüttichaus materiale berettiger til med sikkerhed at give de ikke markedsbestemte faktorer nogen stor plads ved bestemmelse af lønstrukturen undtagen på meget kort sigt. Ser vi f.eks. på tabel 4, p. 161, fremgår det klart, at kvoten mænd/kvinder er gået ned i alle grupper, skønt ikke så meget som tilsigtet ved overenskomsterne, mens marginalerne for alle mandlige grupper i perioden 1959-64 i virkeligheden er gået i modsat retning af den ved overenskomsterne tilsigtede. I perioden 1946-59 gælder dette ikke. Kan man komme til andet resultat, end at der i tidens løb er sket en ændring i arbejdsmarkedet for kvinder, en stigning i efterspørgslen og måske en formindskelse af udbudet, navnlig på de laveste trin i lønskalaen, f.eks. på grund af større velstand, der øger gifte kvinders udbudspris? Og kan man komme til andet resultat, end at knapheden på faglærte er steget i perioden, hvad arbejdsløshedstallene jo også tydeligt viser.

Lüttichau henviser til en række enqueter, som har været afholdt i forskellige lande, og som tyder på, at lønmarginalerne er konventionelt bestemt, men jeg tror ikke, man kan tillægge de svar, man får ved sådanne enqueter så stor betydning. Det er klart, at argumenter om retfærdighed, rimelighed, sædvane m.m. anvendes, men hvor megen betydning de har for den faktiske lønudvikling, fremgår ikke deraf.

Jeg mener derfor, at man skal lægge hovedvægten på sidste del af pkt. 6, p. 166, hvor det hedder: »Lønglidningen virker som en af den relative styrke af efterspørgsel og udbud bestemt korrektion til den solidariske lønpolitik«. Og jeg ville for egen regning tilføje: korrektion også for andre ikke markedsbestemte elementer i overenskomsterne.

Afhandlingen koncentrerer sig som nævnt om strukturen og gør intet forsøg på at redegøre for elementerne i den almindelige stigning i penge-lønnen. Af strukturelle elementer, der har været af betydning, bør man dog, som også fremhævet af Lüttichau s. 158, foruden den »solidariske« lønpolitik lægge mærke til udbredelsen af akkord- og minimallønsystemet; thi det er jo klart, at disse former svækker den lønstabiliserende virkning, som de officielle løntariffer ellers ville udøve under et meget stramt arbejds-marked.¹ Under alle omstændigheder er de to specialundersøgelser, jeg her har nævnt, af stor værdi, og det må beklages, at folketinget havde en sådan hast med at få betænkningen frem, at den blev omdelt til tingets medlemmer uden bilagene, der altså først blev tilgængelige ved den trykte rapport's udsendelse. Den omvendte rækkefølge ville have været bedre. Havde folketingsmændene fået dem i hænde sammen med betænkningen – og det må have været muligt, da de utvivlsomt har foreligget i god tid, før betænkningen omdeltes – ville de sikkert være blevet læst af flere folketingsmedlemmer, og det ville have været særdeles nyttigt. Som det formede sig, var emnet uddebatteret, da den trykte betænkning blev offentliggjort, og det er næppe mange, som har givet sig tid til at studere disse bilag på dette tidspunkt. Måske kan noget af skaden opvejes ved, at jeg i denne omtale af rapporten har valgt den modsatte rækkefølge.

Jeg kommer nu til udvalgets betænkning. Også den indeholder adskilligt af værdi: oplysninger, sammenstillinger og beregninger, der er relevante ud

1. Min omtale af Lüttichaus afhandling har været forelagt forfatteren i manuskript. Han siger, at det hovedindtryk, jeg har fået af afhandlingen, nemlig at markedsforholdene spiller en underordnet rolle ved løndannelsen i forhold til institutionelle og sociologiske forhold, ikke dækker hans hensigt. Han henviser til forskellige bemærkninger (foruden s. 166, som jeg selv har fremhævet) nemlig s. 155 og s. 158, hvor der gøres opmærksom på markedsforholdenes betydning. Da han endvidere erklærer sig enig med mig i de bemærkninger, jeg fremsætter, og da der er mulighed for, at andre har fået samme opfattelse af vægtfordelingen mellem de forskellige faktorer som jeg, har jeg ikke fundet anledning til på dette punkt at foretage ændringer i mit manuskript.

fra et eller andet synspunkt, navnlig for den som er forsynet med den fornødne kritiske sans. Her kunne udvalget dog have hjulpet til f.eks. ved en drøftelse af sammenligneligheden og anvendelsen af de tal, som indgår i bilag I; ikke mindst er dette påkrævet, når løntallene ikke omfatter arbejdsgivernes bidrag til forskellige sociale ordninger.

Til udvalgets fortjenester hører også fremhævelsen af den stærke afhængighed mellem prisniveauet her i landet og i omverdenen, så længe faste vekselkurser opretholdes. Det er en selvfølge, men overses alt for ofte i diskussion om reguleringen af prisniveauet. Men iøvrigt sætter betænkningen mig i en vanskelig situation, for jeg har, inden jeg læste den, lovet redaktøren af dette tidsskrift, at skrive noget om den; men jo flere gange jeg læser den, desto sværere forekommer det mig at indfri dette løfte. Faktisk har jeg begyndt derpå flere gange, men er gået i stå. Ulykken er, at jeg er ude af stand til at finde den røde tråd: på titelbladet står Inflationens Årsager, og man må da gå ud fra, at den handler om dette emne. Af det alt andet end klare kommissorium¹ synes det også tydeligt at fremgå, at det er inflationens årsager, folketinget er interesseret i. Ikke desto mindre forekommer ordet inflation, så vidt jeg har kunnet konstatere, kun et par gange i betænkningen, og noget forsøg på en definition forekommer ikke. I begyndelsen af afsnit II erklærer udvalget imidlertid, at det har set det som sin hovedopgave at forsøge en belysning af de dominerende kræfter bag den stærke opgang i det danske pris- og indkomstniveau i de sidste 5-6 år, og meget tyder på, at udvalget har ment, at inflation blot er et andet ord for stigende prisniveau (hvad man så derved vil forstå), at alle er klar derover, og at en definition derfor er overflødig. Dette turde dog være en misforståelse. Der findes en masse om prisniveauet i betænkningen, og det viser sig, at der er et fænomen, sammensat af en mængde højst forskellige komponenter, der skriger efter analyse, hvis det skal bruges til noget. Vi får således at vide, at importpriserne steg kraftigt fra 1954 til 1957, og at eksportpriserne steg omtrent tilsvarende. Dette har selvfølgelig øvet en vis indflydelse på det danske prisniveau. Men er det inflation?² Senere faldt importpriserne stærkt. Hvis nu de indenlandsk bestemte priser havde holdt sig konstant eller var steget mindre end tilstrækkeligt til at neutralisere faldet i importpriserne, ville dette så have været deflation? I 1955 stiger priserne på kartofler og

1. Det drejer sig om følgende vedtagelse i Folketinget, der af regeringen oversendtes til udvalget:

Folketinget opfordrer regeringen til at lade et udvalg af sagkyndige foretage en undersøgelse og en udredning af, hvorvidt og i hvilket omfang særlige danske inflationskilder forefindes, herunder om den danske form for automatisk indtægtsregulering befordrer indenlandsk betinget inflation.

2. Gelting bruger i sin afhandling udtrykket inflation, men definerer det ikke; han taler om »monetær stabilitet« og ustabilitet.

grøntsager, pristilskuddene afvikles, og der sker en forhøjelse af de indirekte skatter. Senere indfører man særlige hjemmemarkedspriser for landbrugsprodukter. Er disse prisstigninger inflation? Og er der monetær stabilitet, altså hverken inflation eller deflation, i årene 1957-59, hvor det samlede forbrugerprisindeks var nogenlunde uforandret, idet prisleddet på importerede forbrugsvarer omtrent neutraliserede stigningen i de indenlandske bestemte priser? Og hvis man vil svare ja til disse spørgsmål, hvad skal man så bruge et sådant inflationsbegreb til? Der er vel i hvert fald ikke mange i Folketinget, der ville interessere sig for fænomenet. Det andet fænomen, udvalget siger, det vil interessere sig for, er »indkomstniveauet«. Men hvorledes dette udtryk skal defineres, og hvad man skal bruge det til i en diskussion om fænomenet inflation, får vi intet at vide om. Der må vel være tale om en kvote mellem nationalindkomsten a) målt i løbende, b) målt i faste priser og noget andet. Dette andet kan være 1) folketallet eller 2) den »aktive« del af befolkningen, måske »arbejdsstyrken«, defineret som den del af befolkningen, som enten søger eller har lønnet beskæftigelse plus de »selvstændigt« erhvervsdrivende og selvbeskæftigede. a)/1) siger os intet, da vi intet ved, om bevægelserne i kvoten fra et tidspunkt til et andet skyldes prisstigning eller voksende produktion. Vi kan derfor udskyde denne kombination fra definitionen. b)/1) og b)/2) fortæller os noget om befolkningens »velstand«, men da det ikke er muligt at se, hvad det kan have at gøre med »inflation« eller »prisniveau«, må disse udtryk også forkastes, når vi søger efter, hvad udvalget har ment med udtrykket »indkomstniveau«. Tilbage bliver a)/2), der jo udtrykker arbejdsstyrkens gennemsnitsindkomst.

Er dette, hvad udvalget har tænkt på med udtrykket »indkomstniveau«, og hvad relation kan det i så fald have til inflationsproblemet? Man har over for mig antydnet muligheden af, at man fortolker udtrykket som »de gennemsnitlige faktorpriser«, der i forbindelse med faktorernes »gennemsnitsproduktivitet« giver omkostningsniveauet = prisniveauet. Hvis denne fortolkning skulle være rigtig, må man spørge: hvad vil man med to udtryk for den samme ting? Til og med, når de to udtryk er afledet af hinanden.

Det kan jo være, at det har foresvævet udvalget, at da priserne jo må tendere mod omkostningerne, er man her ved »årsagen« til ændringen (in casu stigningen) i prisniveauet, og at man altså, for at bruge et udtryk af Harald Westergaard, er »kommet et spadestik dybere«. Det man vil forklare, er stigningen i prisniveauet, og det forklarende element er »omkostningsniveauet«. Som allerede nævnt, kommer man imidlertid ingen vegne, fordi man allerede må have prisniveauet for at kunne beregne omkostningsniveauet.

Fejlen ligger deri, at den nævnte gennemsnitsindtægt er bygget på så heterogene størrelser (lønindtægter, foretagerindtægter m.v.), at den ikke har nogen som helst mening, med mindre man gør den forudsætning, at struk-

turen i enhver henseende er uforandret. I så fald kan den måles ved et indeks for prisen på en hvilken som helst specificeret ydelse, f.eks. en eller anden lønsats. En sådan størrelse kan naturligvis ikke findes i virkeligheden, men begrebet er alligevel ikke uden erkendelsesværdi, fordi det klart fortæller os, at en monetær kontrol er ensbetydende med en kontrol af »faktorpriserne«, men det siger ikke umiddelbart noget om de tekniske (eller politiske) muligheder for at gennemføre en sådan kontrol på planmæssig måde inden for rammen af en markedsøkonomi, hvilket dog ikke hindrer, at det kan danne grundlag for en diskussion herom.

Bedre ville det være at operere med et lønindeks divideret med et indeks for arbejdets grænseproduktivitet. Dette kan med god grund kaldes et indeks for omkostningsniveauet; thi i et samfund, hvor produktionen foregår for privat regning, er det jo denne størrelse, der bliver afgørende for, om produktionen skal udvides eller indskrænkes. Thi ganske vist køber foretagerne andre produktionsmidler end arbejdskraft, men disse købes altid af andre foretagere i ind- eller udland. Og ser vi bort fra indkøb i udlandet, idet vi først betragter et lukket samfund, så gælder det, at sælgeren er underkastet det samme vilkår, nemlig at han for at levere skal vente at opnå dækning for udgiften til den sidst anvendte arbejdstime plus andre indkøb. Foretagerne, taget som gruppe, har derfor ikke andre omkostninger end arbejds-løn, og disses størrelse må da være bestemt af lønsatsens højde og produktionen pr. tidsenhed.

Arbejdets grænseproduktivitet er imidlertid afhængig af en række forhold, hvoraf de vigtigste er: den tekniske viden, naturgrundlagets beskaffenhed, realkapitaludstyrets mængde og beskaffenhed samt det antal arbejdstimer, der anvendes på dette apparat. Hvis vi sammenfatter de tre førstnævnte størrelser, kan vi i et to-dimensionalt system tegne en skare kurver (de må antages at være faldende), der angiver arbejdets grænseproduktivitet som funktion af beskæftigelsen under forskellige tekniske betingelser, og kender vi lønsatsen, kan vi beregne omkostningsniveauet. Vi kan af diagrammet aflæse totalproduktionen, nemlig arealet under den betragtede kurve ved den pågældende beskæftigelse samt dens fordeling på løn og foretagerindtægt. Vi kan endvidere finde den samlede lønsum i penge ved multiplikation af lønsats og beskæftigelse, og da den lønsats, vi vælger, ikke påvirker fordelingen mellem løn og profit, idet arbejdet jo aflønnes efter sin grænseproduktivitet, vil hele nationalindkomsten, udtrykt i kr., variere proportionalt med lønniveauet ved given beskæftigelse. Alt dette er selvfølgelig uhyre abstrakt, men det har en betydelig forklaringsværdi, fordi det giver en fortegnelse over nogle vigtige størrelser, der er knyttet sammen. Man kan betragte nogle af dem som data, andre som variable, hvoraf nogle kan være enten teknisk eller politisk autonome eller begge dele. Man kan også sondre mellem »tekniske« og »monetære« størrelser i den forstand, at de sidstnævnte

kan gives en hvilken som helst værdi, uden at der sker ændringer i produktionen; af disse er der åbenbart kun en: lønindekset. Denne betragtning burde også være velegnet til at belyse inflationsbegrebet, selv om den ikke fortæller hele historien. Her er jo i udpræget grad tale om en statisk analyse, mens inflation utvivlsomt er en udviklingsproces.

Det er imidlertid ikke vanskeligt ud fra det opstillede skema at påpege forskellige muligheder for udviklingen af kumulative monetære processer med dertil hørende indvirkning på den reale struktur, ligesom det er let at tage forbindelse med udlandet i betragtning, og de impulser som derved kan opstå. Det er også let at se, at man ved kontrol af arbejdslønnen kan hindre enhver kumulativ monetær udvikling; der vil således være en grænse for de prisudsving, som kan forekomme, idet en impuls til prisstigning vil blive bremset af den monetære købekrafts begrænsning gennem lønkontrollen. Det, man savner i betænkningen, er et elementært teoretisk skelet, der kan give analysen fasthed og gennemskuelighed. Udvalget går i hovedsagen rent historisk beskrivende frem og er ikke fri for undertiden at erstatte analyse med følelsesbelastede slagord eller klichéer.

Man vil måske henvise til, at betænkningen skal kunne læses og forstås af folk uden faglig træning. Men dette indebærer kun, at man afholder sig fra anvendelsen af fagslang og unødige finesser – ikke at man afstår fra en abstrakt behandling, der tillader en dyberegående belysning af sammenhænge. Tværtimod, en opløsning af den brogede virkelighed i overskuelige delssammenhænge er en betingelse for, at fagfolk kan forstå dem; så meget mere nødvendig må denne metode være, når det gælder at klargøre problemerne for ikke-fagfolk.

Mit indtryk af at læse betænkningen er imidlertid, at udvalget anlægger et helt andet synspunkt, nemlig at prisniveauet er bestemt af et indeks for totalefterspørgslen divideret med et indeks for godestrømmen, og at forhøjelse af lønsatserne sættes = indkomstforhøjelse og via efterspørgslen påvirker prisniveauet. Men da totalefterspørgslen også har en autonom komponent, nemlig finanspolitikken, er myndighederne i stand til inden for de grænser, som sættes af forbindelsen med udlandet, at beherske prisniveauet.

Denne fortolkning støtter jeg dels på, at man næsten altid taler om »indkomstforhandlinger« og »indkomststigninger«, når man skulle sige »forhøjelse af lønsatser«, og at man ikke sondrer mellem lønforhøjelser og stigning i de selvstændigt erhvervsdrivendes indkomst samt afsnit VIII om statsfinanserne.

En sådan teori om totalefterspørgslen og godestrømmen som bestemmen- de for prisniveauet er dog ganske intetsigende, eftersom godestrømmen, så længe der ikke er fuld beskæftigelse, er afhængig af totalefterspørgslen.

Jeg må dog indrømme, at andre fortolkninger også er mulige, f.eks. den, at forhøjelse af lønsatserne så at sige »binder« finans- og kreditpolitikken,

således at denne fremtvinger en totalefterspørgsel stor nok til, at de forhøjede lønsatser kan betales med uforandret beskæftigelse, hvorved priserne naturligvis stiger tilsvarende, og disse priser kan betales af de forhøjede løn- og andre indkomster.

I så fald kan man naturligvis med rette sige, at lønforhandlinger er »indkomstforhandlinger« og lønforhøjelser »indkomstforhøjelser«.

Samtidig begrænses finans- (og kredit-) politikken autonomi dog til det tilfælde, hvor den tjener til at fjerne en overefterspørgsel efter arbejdskraft, der ellers med nødvendighed ville fremkalde en kumulativ lønstigning med deraf følgende prisstigning. I et »åbent« samfund med faste vekselkurser vil processen dog gå i stå med et vist underskud på betalingsbalancen.

En sådan model har imidlertid ringe interesse, da det ikke i længden vil være muligt at finansiere underskud på betalingsbalancen, og da en sådan fremgangsmåde tillige må betyde en fantastisk forvridning af produktionsstrukturen.

En anden mulighed er, at det er udvalgets tankegang, at finanspolitikken skal eller kan bruges til at holde lønstigningen inden for visse grænser, idet der erfaringsmæssigt er en forbindelse mellem lønstigning og totalefterspørgsel (efterspørgselspres). Dette kan naturligvis kun ske mod betaling i form af mindre beskæftigelse. Det bliver altså lønhøjden i forbindelse med beskæftigelsen, der bestemmer priseniveauet. Men lønforhøjelse bliver ikke = indkomstforhøjelse af samme størrelse. Heller ikke bidrager en mulig indkomststigning til »efterspørgselspresset«, den er udelukkende en konsekvens af dette, der på sin side er bestemt af myndighederne. Jeg skal imidlertid ikke gå nærmere ind på disse spørgsmål, da jeg ikke har kunnet finde ud af udvalgets grundsynspunkter.

Indkomstkapløbet. Et grundsynspunkt har jeg dog fundet i betænkningen, nemlig at indkomsterne fastsættes gennem en sociologisk proces kaldet »indkomstkapløbet«. Dette indkomstkapløb beskrives ingen steder i betænkningen på nogen klar og gennemskuelig måde. Jeg har påvist, at de overenskomster, der træffes mellem lønmodtagerorganisationer og foretagere, ikke angår indkomster, men aflønningssatser, idet beskæftigelsens størrelse aldrig – ikke heller når staten er part i overenskomsterne – fastsættes i overenskomsten. At man heller ikke kan gå ud fra, at beskæftigelsen skal være konstant, ses tydeligt deraf, at den faktisk har svinget betydeligt, og desuden deraf, at beskæftigelsen ikke kan være uafhængig af lønsatserne, så længe vekselkurserne er faste. Hvad der kan menes med et indkomstkapløb, må da være et kapløb mellem de forskellige grupper om at sætte lønsatserne i vejret, således at når en gruppe opnår lønforhøjelse, vil alle andre grupper kræve en tilsvarende og om muligt større lønforhøjelse. Dette kapløb antages til og med at strække sig til udlandet; det siges nemlig i betænkningen, at

organisationerne holder sig underrettet om lønudviklingen i udlandet, og benytter en lønstigning der som udgangspunkt for krav om lønforhøjelse. Hvor meget der er om denne form for kapløb, kan måske være tvivlsomt. Jeg har allerede i min omtale af Lüttichaus afhandling gjort opmærksom på, at lønglidningen i hovedsagen kan forklares som et markedsfænomen, hvilket jo også fremgår deraf, at den er korreleret med beskæftigelsesgraden, både som helhed og mellem faggrupperne. Det er vel ad samme vej, at forbindelsen mellem det danske og det udenlandske lønniveau kommer istand: Når lønnen i udlandet stiger, må man ved faste vekselkurser vente, at efterspørgselsforholdene for dansk arbejdskraft vokser; de forbedrede markedsforhold gør det da lettere at gennemføre lønstigninger, og det er vel motiv nok til at fremsætte lønkrav. Når tjenestemænd og andre offentligt ansatte forlanger lønforhøjelser – og får dem bevilget, så er det vel heller ikke blot, fordi disse grupper vil være med i kapløbet med andre grupper, men fordi staten (som det jo også indrømmes i betænkningen) har et »rekrutteringsproblem«, d.v.s. markedsforholdene trækker lønsatserne op. Der har jo også været lange perioder, hvor offentlig ansatte – eller grupper af disse – har været langt bag efter i lønudviklingen. Det er altså tvivlsomt, hvor megen realitet dette »kapløb« mellem organiserede lønmodtagergrupper har, og om det ikke er en letfærdig omgang med ord at tale om »afsmitning«. At benævne det »indkomstkapløb« gør det imidlertid endnu mere problematisk; thi ganske vist er det muligt, at organisationslederne og navnlig deres medlemmer overser sammenhængen mellem lønsatser og beskæftigelse, men at man skulle være bevidst, at man ved lønforhøjelser forøger sin egen gruppes indkomst på andre arbejdsgruppers bekostning samtidig med, at man gør sig til talsmand for en »solidarisk lønpolitik« er at overdrive ledernes hykleri og snuhed. Hvortil altså kommer, at det jo drejer sig om lønsatser, ikke om indkomster, og at det allerede af den grund må være misvisende – uden nærmere forklaring – at kalde det »indkomstkapløb«.

Nu er der måske nogen, der vil sige, at det kapløb, der er tale om, ikke er mellem lønmodtagergrupper indbyrdes, men mellem disse og foretagergruppen som helhed. Allerede s. 8 hedder det:

»Den almindelige opgang i prisniveauet i Vesteuropa og Nordamerika i disse år . . . er fremkommet som det ihvertfald hidtil uundgåelige (mon ikke man må sige, at i den forstand, hvori udtrykket her bruges, er alt, hvad der sker uundgåeligt? J. P.) resultatet af de økonomiske interessegruppers kamp om fordelingen af nationalindkomsten i en situation med nogenlunde fuld beskæftigelse.«

Hvad er »interessegrupper« i relation til fordelingen af nationalindkomsten? Ja, der plejer man netop at tænke på »arbejde« og »kapital«, d.v.s. lønmodtagere og foretagere. At dette er, hvad man har haft i tankerne, synes også at fremgå af, at betænkningen har et særskilt afsnit, som det kalder: Forskydninger i den økonomiske fordeling. Det hedder heri (s. 48): at »det

er klart, at der knytter sig betydelig interesse til, hvorledes balancen som helhed mellem disse og lønmodtagerne har udviklet sig«. Hvorledes der ved forklaringen af inflationen kan knytte sig nogen interesse hertil, hvis det ikke netop er ud fra »indkomstkapløbsteorien«, er vanskeligt at se, og man måtte derfor vente en forklaring på denne fordelings rolle i indkomstkapløbet. Det får man ikke. Det siges ganske vist, at gennemsnitsindtægten for de erhvervsdrivende (uden for landbruget) kan antages at være steget mere (fra 1954 til 1964) end indtægten for en fuldbeskæftiget industriarbejder, men samtidig konstateres det, at virksomhedernes gennemsnitsstørrelse er forøget, og det kan da være en helt anden slags foretagere, der er tale om. Det drøftes heller ikke, hvilken betydning denne strukturændring har haft på prisudviklingen (der er udvalgets egentlige undersøgelsesobjekt). Hvis jeg skulde gætte, ville jeg sige, at den – alt andet lige – har betydet lavere priser.

Sagen er jo den, at hele kapløbsteorien, der måske ad mange omveje kan have en vis betydning, når det gælder lønmodtagergrupper indbyrdes, kommer ganske til kort, når det drejer sig om lønmodtager- og foretagergruppen. Thi mens lønsatserne ved overenskomster med arbejdsgiverne kan fastsættes arbitrært, og en sådan fastsættelse kan tvinge myndighederne til at skabe en totalefterspørgsel, der holder arbejdsløsheden inden for visse grænser, og mens der under alle omstændigheder gennem lønfastsættelsen fremtvinges et højere prisniveau, så kan foretagerne kun i tilfælde af en dominerende stilling på markedet eller gennem monopolistisk sammenslutning, øve indflydelse på prisniveauet, som til og med er begrænset af foretagernes ønske om økonomisk fordel, der ikke altid vil tilsige prisforhøjelse. Disse tilfælde kontrolleres af Monopoltilsynet og har ikke i perioden spillet nogen nævneværdig rolle (jfr. betænkningens afsnit om priskonkurrencens vilkår). I de tilfælde, hvor markedsforholdene bestemmer prisen, vil foretagerens indkomst bero på den måde, hvorpå han organiserer sin virksomhed inden for denne ramme, og den vil derfor ikke indgå i noget »indkomstkapløb«.

Foretagerne er altså gennem Monopoltilsynet og konkurrenceforholdene effektivt forhindret i at være med i noget andet indkomstkapløb end det, der går ud på at præstere deres ydelser billigtst muligt, og det kan næppe føre til inflation. I modsætning til lønmodtagerne kan de ikke tage initiativet til at sætte taksterne for deres ydelser op; for deres indkomst beror ikke på takster eller satser gange tid. Heller ikke kan de starte et kapløb ved at sætte deres såkaldte »avancer« op, thi forudsat at de i forvejen har indrettet sig optimalt, ud fra konkurrenceforholdene, herunder Monopoltilsynets kontrollerende virksomhed, skal der ske noget udefra, før det kan betale sig for dem (eller de overhovedet kan få mulighed for) at ændre priser eller producerede mængder.

Vi kan med sikkerhed konkludere, at kapløbsteorien ikke er holdbar, den er ikke nogen egnet model, hverken til forklaring af prisstigning eller infla-

tion. Den har i mange år spillet en rolle i diskussionen om inflationen her i landet, men den har tjent til at forvirre folks begreber. Det er på tide, at den afvikles.

Efter disse antydningstilsige betragtninger vedrørende de principielle spørgsmål, skal jeg gøre nogle bemærkninger angående visse enkeltheder.

Pristalsreguleringen. Såvel i det afsnit, der handler om pristalsreguleringen, som i konklusionsafsnittet hævdes det, at man ikke med sikkerhed kan sige noget om, hvorvidt den automatiske pristalsregulering har ført til større lønstigninger, end man ville have haft uden denne, eller om den i det hele taget har haft nogen indflydelse på økonomien, idet lønglidning og overenskomstsmæssige lønstigninger kunne tænkes at have været tilsvarende større. Kommentar: Jeg har selv for mange år siden fremsat en lignende opfattelse, idet jeg bl.a. henviste til, at lønnen her i landet i det store og hele havde bevæget sig som lønnen i andre lande, hvor man ikke i samme omfang havde automatisk pristalsregulering. Men det holder vel ikke? Der er vel ikke megen grund til at tro, at de lønstigninger, der skete ikraft af pristalsreguleringen i forbindelse med Suez-krisen (og lignende tilfælde) ville være blevet erstattet med lønglidning eller overenskomstsmæssig lønforhøjelse. Hvad man kan sige, er måske, at pristalsreguleringen i visse situationer eller perioder har ført til højere lønniveau med arbejdsløshed til følge, og at den på længere sigt snarere har medført højere gennemsnitlig arbejdsløshed end højere lønniveau.

Udvalget har da også sine betænkeligheder med hensyn til pristalsreguleringens betydningsløshed, således s. 31 øverst, hvor det fremhæves, at forbigående prisstigninger har ført til en varig forhøjelse af lønniveauet. Ikke desto mindre hævder man på den følgende side, at pristalsreguleringen ikke er nogen selvstændig faktor, der sætter gang i løn- og prisstigningen. Hvad der menes hermed, forstås ikke. Er det en gentagelse af fagforeningernes argument, at pristalsreguleringen kommer efter prisstigningen, og derfor ikke kan være en årsag til den? En sådan tankegang synes mig lidt for ufilosofisk for et udvalg af den kvalitet.

Udvalget mener, at en del er nået ved, at skatter og afgifter er taget ud af pristallet; det giver mere finanspolitisk handlefrihed, siger man. Denne opfattelse stemmer vel ikke med den andet sted i betænkningen hævdede teori, at lønnen for en gruppe fastsættes mere eller mindre vilkårligt, f.eks. under hensyn til, hvad andre modtager i løn eller til leveomkostningerne.

To ulemper ved pristalsreguleringen er dog stadig til stede, mener udvalget: a) udbredelsen af pristalsreguleringen til snart sagt alle lønmodtagere, herunder de offentlig ansatte, og til de offentlige pensioner og andre ydelser. Spørgsmål: Mener man, at pristalsreguleringens begrænsning til f.eks. LO's medlemmer ville gøre det muligt under nogenlunde fuld beskæf-

tigelse at undgå tilsvarende forhøjelse af lønninger til andre grupper og af de sociale pensioner? b) Pristalsreguleringen begrænser handlefriheden i den økonomiske politik. Kommentar: Det, der begrænser handlefriheden i den økonomiske politik, er vel ikke så meget pristalsreguleringen som den omstændighed, at arbejdsmarkedets parter i det hele taget frit kan fastsætte lønsatserne.

Bolig- og huslejepolitikken. Dette afsnit forekommer mig utilfredsstillende. I en undersøgelse af inflationsårsager (inflation = prisstigning) kan emnet have betydning i tre henseender: a) som en direkte prisniveau-komponent, b) som en faktor, der virker indirekte på prisniveauet og c) som et instrument i den økonomiske politik. (a) må selvsagt virke dæmpende på stigningen i prisniveauet, (b) virker i begge retninger, dæmpede for så vidt som huslejereguleringen via pristalsreguleringen begrænser lønstigningen, og forstærkende for så vidt som den lave husleje forøger boligefterspørgslen, dermed investeringen og totalefterspørgslen. Dette ville i sig selv virke svagt prisforhøjende, hvortil kommer en mulig indirekte virkning via pristalsregulering og overenskomstmæssig lønstigning plus lønglidning. (c) ligger helt i statens hånd, da det er den, som har ansvaret for huslejereguleringen og begunstiggelsen af ejerne af enfamiliehuse.

Alt dette kan aflæses af det, som findes i betænkningen, men det stilles ikke klart op. Det virker noget overraskende på mig, når det på s. 44 siges, at det gennem hele efterkrigstiden har været et centralt problem i den økonomiske politik at holde igen over for tendenser til en for voldsom stigning i byggeinvesteringerne. Dette minder lidt om den mand, der så røgen slå ud af alle vinduer og mente at kunne klare sagen ved at lukke dem. Det egentlige problem er dog formentlig at afvikle den bolig- og huslejepolitik, som har givet anledning til de pågældende tendenser, hvis de findes uønskede. Denne løsning antydes også i afsnittets sidste paragraf. Samtidig siges det, at man har undladt at benytte den af fordelingsmæssige grunde. Men hvilken fordeling? Det undersøges ikke nærmere. Det kan vanskeligt være fordelingen af indkomsten mellem rig og fattig; thi den pågældende lovgivning har vel ingen bestemt tendens i så henseende. I så fald burde den have været fremhævet i analysen. Det kan vel heller ikke være ønsket om at opretholde den ulighed der er mellem to ellers ensstillede personer, hvoraf den ene har en ældre, den anden en ny lejlighed. Det skulle vel ikke være fordelingen af stemmerne på de forskellige partier, det gælder?

Men der kan måske findes andre grunde. Et andet udvalg fandt for et års tid siden, at en ophævelse af denne lovgivning ville betyde en ganske væsentlig stigning i leveomkostningerne og fremkalde lønforhøjelser i kraft af pristalsreguleringen. Derved kommer man tilbage til spørgsmålet om dennes

indflydelse på prisudviklingen og det økonomiske system som helhed. Og det var jo netop noget af dette, Folketinget havde spurgt om.

Statsfinanserne og konjunkturpolitikken. Også i dette afsnit savner jeg en noget klarere systematik. Man får en beskrivelse af, hvordan udviklingen har været, og hvilke faktorer der har frembragt den, men for lidt klarhed over, på hvilken måde finanspolitikken har påvirket eller kan påvirke prisudviklingen (inflationen) samt med hvilke bivirkninger. Og det burde jo dog have været hovedopgaven, når det hele drejer sig om at forklare prisudviklingen.

Det er en selvfølge, men burde alligevel være fremhævet, at finanspolitikken først og fremmest er et middel til at påvirke eller styre omfanget af den økonomiske aktivitet, at den som bivirkning med nødvendighed påvirker prisniveauet nemlig derved, at en øget kapacitetsudnyttelse i reglen fører til stigende priser. Dette er dog af ringe betydning i relation til studiet af inflationsprocessen, da denne form for prisstigning teknisk set er uløseligt forbundet med ekspansionen. I et specialtilfælde, nemlig når arbejdskapaciteten er udtømt, må en yderligere stigning i totalefterspørgslen føre til en kumulativ løn- og prisstigning. I et åbent samfund med faste vekselkurser bremses denne udvikling, fordi priserne i stor udstrækning er bundet af udlandets priser; der vil komme underskud på betalingsbalancen, profitten vil have en synkende tendens, og denne udvikling kan nå en grænse, hvor der atter er ligevægt på arbejdsmarkedet. Alle disse virkninger er uløseligt knyttet til en fri markedsøkonomi. Bortset herfra kan finanspolitikken have institutionelt betingede virkninger, d.v.s. virkninger, der er knyttet til arbejdsmarkedets struktur, eksistensen af fagforeninger, kotumer, arbejdsanvisning, mobilitet o.lign., alt sammen noget som det teknisk set er muligt at ændre.

Det ville også have været nyttigt at prøve at fastslå, om og i hvilke tilfælde der i den pågældende periode har været en ægte overefterspørgsel efter arbejdskraft i den forstand, at en yderligere neddæmpning af totalefterspørgslen via finanspolitikken kunne være foretaget, uden at en formidlet økonomisk aktivitet var blevet følgen, samt hvad det er nødvendigt at betale i produktionstab (arbejdsløshed) for en given nedgang i prisniveauets (lønniveauets) stigningshastighed, evt. hvilke institutionelle ændringer man kunne overveje for at nedbringe disse omkostninger.

Det er utvivlsomt rigtigt, som det antydes i betænkningen (s. 36), at der er store praktiske vanskeligheder ved at balancere på den knivsæg, der hedder fuld beskæftigelse, særlig hvis man stiller krav om, at det skal ske uden inflation (ligeegyldigt hvilken af de mulige definitioner man vil anvende). Men man kunne også drøfte det spørgsmål, om det ikke kunne være en tilfredsstillende løsning at slå sig til tåls med en beskeden margin af

arbejdsløshed på den betingelse, at man holdt folk, der søgte arbejde og ikke kunne anvises sådant, skadesløs ved at udbetale dem den gængse løn for sådant arbejde, som de ville være kvalificeret til at udføre.¹ Derved ville man bremse alle kumulative processer som følge af kontraktive foranstaltninger. Omkostningerne ville højst være en periodevis noget mindre hektisk investeringsaktivitet, men meget af det, man kalder investering, er alligevel af ringe nytte.

Der kunne måske også tænkes produktionsmæssigt set at komme noget positivt ud af et sådant system, idet arbejdsmarkedet ville være mere fun- gibel. Man ville ikke behøve at hamstre arbejdskraft, som det nu sker i perioder med et meget stramt arbejdsmarked. En produktion kan nu engang ikke forløbe uforstyrret uden et vist lager af produktionsmidler, herunder hører også de forskellige arter af arbejdskraft. Navnlig hvis man er inter- esseret i at undgå inflation eller holde den inden for kontrollable grænser, burde disse tanker overvejes.

En sådan politik forudsætter imidlertid, at staten har hånd i hanke med lønudviklingen (eller fri vekselskursen), da staten selvfølgelig ikke kan over- tage ansvaret for beskæftigelsen (eller ydelse af fuld kompensation ved ar- bejdsløshed), når arbejdsmarkedets parter bestemmer lønniveauet.

Det lyder hartlad utroligt, at der i et afsnit om »konjunkturpolitik« kun findes et par sidebemærkninger om kreditpolitik. Nok er den ikke på moden, og det er også rigtigt, som det siges i betænkningen, at den i mange lande er sat ud af spillet af bolig- og huslejepolitiske hensyn og mange andre ind- greb i markedsmekanismen. Men i stedet for at nøjes med at konstatere dette, kunne man have drøftet den betydning, et frit kapitalmarked kunne have som middel til rationalisering af de økonomiske kalkuler, netop under en tilstand af temmelig jævn permanent inflation.

Grundværdistigninger og andre kapitalgevinster. Dette er, synes jeg, be- tænkningens ringeste kapitel. Det har ingen berettigelse i en redegørelse for årsagerne til inflation. »Kapital« er jo markedets vurdering af omsættelige indkomstkilder. Den må derfor være afledet af disse kilders forventede af- kastning i fremtiden samt af rentefodens forventede udvikling. Endvidere gælder det forhold, at kapitalværdien af rentekilder, der skal produceres, vil tendere mod disses produktionsomkostninger, hvorved kapitalværdien bliver en regulator af investeringen i sådanne rentekilder. Kapitalværdierne kan således ikke komme til at øve indflydelse på priser (eller indkomster), men er udelukkende bestemt af disse og af rentefoden. Det kan derfor ikke have nogen mening at inddrage kapitalværdien i en analyse af inflations- årsager. De kan under visse forudsætninger tjene som indikator for infla- tionen, thi denne giver sig jo netop udslag i en generel stigning i de priser,

1. Se herom min bog »Pengeteori og Pengepolitik«, 2. del, kap. VI.

der danner basis for afkastningen, og i produktionsomkostningerne for kapitalgenstandene. Man kan derfor ikke operere med både kapitalværdier og de priser og indkomster, der har bestemt dem. Man må vælge en af delene, og det synes da rimeligt at operere med det primære og ikke med det afledede udtryk. Da forventningerne jo indgår i kapitalværdierne, og da inflationen (under en hvilken som helst definition, jeg har set) jo er en fortløbende proces, kunne den tænkes at øve indflydelse på kapitalværdierne ud over stigningen i afkastningen.

Hvis man forventer, at afkastningen som følge af inflationen stiger med 5 procent pr. år, vil det naturligvis kunne betale sig at give en højere pris end den kapitaliserede værdi af den nuværende afkastning. Såfremt denne stigning på 5 procent antages at fortsætte i fremtiden, vil den højere pris, det kan betale sig at give, med tilnærmelse svare til kapitalisering med en rentefod, der er lig markedsrenten minus denne stigningsprocent. Men i et frit markedssystem (inkl. et frit kapitalmarked) vil dette forøge investeringstilbøjeligheden og drive rentefoden i vejret, hvilket vil holde stigningen i kapitalværdien nede på samme niveau som stigningen i afkastningen (det almindelige inflationstempo). Såfremt imidlertid det forventede inflationstempo bliver højere, uden en sådan tilsvarende rentestigning, kan kapitalværdierne stige stærkt i den periode, hvor inflationsforventningerne skærpes. Årsagen til en sådan udvikling må imidlertid søges i den manglende tilpasning af renteniveauet.

Dette hindrer selvfølgelig ikke, at kapitalværdierne kan stige, fordi der opstår forøget knaphed på kapitalgenstande, som ikke er genstand for produktion (jord og andre naturlige ressourcer), eller at der kan ske en forskydning af sådanne værdier fra et, geografisk eller økonomisk, område til et andet (fra »land« til »by« f.eks.) men dette kan vel ikke have noget at gøre med begrebet inflation, og under alle omstændigheder vil dette jo være afledt af forskydninger i prisforholdene og er altså medtaget ved betragtningen af disse.

Man vil måske indvende, at vi jo ikke har et sådant frit marked, at der ydes direkte og indirekte tilskud til mange arter af investering, særlig i boliger, hvilket driver grundpriserne op og skaber store fortjenester, der danner basis for et større forbrug hos de pågældende grundsælgere og forøger totalefterspørgslen.

Heroverfor står imidlertid den omstændighed, at køberne af boligerne, for at få del i begunstigelserne påtager sig rente- og afdragsforpligtelser til bristepunktet af deres ydeevne, således at det kan være tvivlsomt, hvad nettoresultatet for den samlede efterspørgsel bliver, thi gevinsterne ved grundlag er samlet på få hænder og går vel for langt den overvejende dels vedkommende til obligationskøb, mens den voldsomme belastning af boligbudgettet formindsker andet forbrug.

Udvalget afviser da også den påstand, at de stigende ejendomsværdier skulle være den egentlige årsag til inflationen og siger, at de i hovedsagen er en refleks af pengeværdiens forringelse og befolkningstilvæksten. Dog hævder man, at stigende jordpriser forhøjer produktionsomkostningerne og dermed priserne. Kommentar: Det er selvfølgelig rigtigt, at hvis en person vil opretholde en spækhøkerbutik på strøget, må han have så meget for sine sild og sin leverpostej, at han kan konkurrere med stormagasinerne om huslejen. Men det som bestemmer lejen i en sådan gade er dog vel afkastningen af de forretninger, som kan udnytte den pågældende beliggenhed. Man må vel regne med, at omkostningerne ved at sælge selskabskjoler ville være væsentligt større, hvis forretningen blev lagt ude på landet, hvor jordrenten ville være en bagatel.

Iøvrigt er det bemærkelsesværdigt, at den inflatoriske virkning på dette sted (pkt. 4 s. 34) kommer ind via omkostningerne i betydningen større knaphed på en produktionsfaktor, mens det ellers er via totalefterspørgslen, at kapitalgevinsterne efter udvalgets mening virker inflatorisk. Man angiver, at ejendomsbesidderne i årene 1960-1965 har haft en reel kapitalgevinst på 25 mia kr., der beregnes til 4.000 kr. om året pr. ejendomsbesidder, heraf 3.000 kr. for landbrugere. Bortset fra grundmaterialets og navnlig beregningsmådens højst tvivlsomme karakter, ser jeg ikke, hvad man vil med et sådant regnestykke. Det kan kun tjene til at vildlede befolkningen og politikerne, evt. forlede dem til foranstaltninger, der har konsekvenser, som ingen ønsker. Ganske vist bagatelliseres betydning af det hele i pkt. 4, som jeg lige har nævnt. Men i pkt. 5 vækkes den døde til live igen: Værdistigningen har »bidraget til at forøge det samlede efterspørgselspres«. Formuestigningen har gennem salg eller belåning kunnet gøres disponibel og danne basis for dispositioner, som de pågældende ikke har grundlag for i deres løbende indtjening eller den kredit, de iøvrigt kunne have opnået. Kommentar: Vi må huske, at det, som der her tales om, er den såkaldte reelle stigning i ejendomsværdierne, d.v.s. den på større samfundsmæssig knaphed grundede relative stigning i visse kapitalgenstandes værdi, vel næsten udelukkende grundværdi. En sådan relativ værdistigning må jo betyde en tilsvarende belastning for forbrugerne af jordens ydelser og derved tvinge dem til indskrænkning af forbruget i almindelighed og forbruget af den pågældende ydelse i særdeleshed. For den, som ejer en sådan kapitalgenstand og selv forbruger dens hele afkastning, fremkommer ingen virkning på totalefterspørgslen. Værdiforøgelsen vil vel i en del tilfælde bevirke et mindre forbrug af den pågældende ydelse, f.eks. ved ombytning af et større med et mindre og billigere hus. Derved sker en forskydning i forbruget, som tjener til at bremse stigningen i den relative knaphed af det pågældende gode, men formueforbrug behøver ikke at finde sted. For erhvervsejendomme må man vel regne med, at værdistigningen er baseret på et større løbende udbytte,

som besidderen altså kan anvende til forbrug uden at forringe sin status, men denne forbrugsforøgelse, for så vidt den finder sted, modsvares af andres indskrænkning af forbrug. Resultatet for totalforbruget er uvist. Også i dette tilfælde vil der imidlertid ske en ændring i produktionsstrukturen, som tjener til at mildne knapheden og virke bremsende på prisstigningstendenserne. Konklusionen er, at en sådan i knaphed begrundet stigning i formueværdierne (eller den prisstigning for ydelserne, som ligger bag den) i hvert fald ikke er nogen prisforhøjende faktor, men en følge af den relative prisstigning på visse ydelser.

Tilbage står muligheden for en mobilisering af formue til forbrug eller til yderligere investering ved salg eller belåning. Formueforbrug er altid mulig, men at det skulle finde sted i nævneværdigt omfang uden for transgtilfælde er vel ikke sandsynligt, navnlig i en inflationsperiode, hvor tendensen til køb af formuegenstande må være særlig stor. At man i størst muligt omfang vil bruge ubelånte formueværdier som kreditbasis til investering, må derimod forventes, men hvis den pågældende investering har været rentabel, må den vel i hovedsagen have aflastet andre former for belastning af kreditmarkedet.

Iøvrigt må den mulige forekommende påvirkning såvel af forbrug som af investering kunne neutraliseres gennem kredit- og finanspolitikken, således at der ikke er grund til at tage spørgsmålet om formuestigningen op til selvstændig behandling i forbindelse med en undersøgelse af inflationskilderne.

Hvis man endelig ville beskæftige sig med dette emne, synes jeg, at formålet burde have været at påvise, at formuestigningen ikke, som mange tror, er årsagen til inflationen eller prisstigningerne, men at årsagssammenhængen er den omvendte, og at heller ikke den reelle stigning, der er sket i byområdernes grundværdier, er fremkaldt af inflationen eller forstærkes af en sådan, men i hovedsagen skyldes befolkningens koncentration i byerne samt boliglovgivningen.